

**MATE DOLENC: »PREPROSTOST
ME ZANIMA, NE PREPROŠČINA«**

V »hišici na robu gozda« ob Bohinjskem jezeru, o kateri govori v svojih zgodbah, me je sprejel. Zadnje tri knjige, nominirane za večernico, so iz tega okolja – *Polnočna kukavica*, *Kraljičin lipicanec* in *Maščevanje male ostrige*. Danes bo v Murski Soboti prejel 15. večernico. »Ste zvedeli, da je bil moj dedek Mariborčan, kaj?« je bil šegav, ko je zvedel, da je nagradjenec.

Kako vplivajo na vašo literaturo vaši najpogostejši toposi, kot sta Jadran in Bohinj? Kako prostor zaznamuje vaše pisanje?

Rojen sem v znamenju tehtnice, malo razcepljena osebnost, torej. Na eni strani tehtnice imam morje, na drugi pa jezero, Bohinj, gore. Tehtnica se večkrat nagne na morje. Ampak po okoliščinah, ki so me doletele, sem tudi v Bohinju doma. Tukaj je oče zgradil vikend hišico, ko sem bil majhen. Dedek, ki je bil bančni direktor v Mariboru, pa je imel hišo na Pohorju. Vsaka pokrajina je torej na enem lončku tehtnice. Obstaja pa še Dolenjska, kjer sem tudi veliko živel – v

Šentjerneju, Pleterju, na Gorjancih. Res je, da okolje kar nekaj pripomore k vsebini, hkrati pa je samo kulisa za vsebino, ki je vsestranska, vsesplošna, globalna, bi rekli danes, občečloveška.

Pesnik Gregor Strniša vse življenje ni prestopil meje, živel je zgolj v svojih bogatih notranjih svetovih.

Strniše nisem osebno poznal, a vem, da nikamor ni šel. Tudi moj profesor na komparativistiki Dušan Pirjevec – Ahac nikamor ni šel, razen enkrat na Dunaj in v Pariz. Delal sem z njim intervju v Tacnu. Tri dni sva pila in se pogovarjala. Takrat smo pisali še na roko. Ko sem ga vprašal, 'kako da živi v Tacnu, pa tako svetovljansko deluje', mi je 'odgovoril: v Tacnu imam vse, ničesar več ne potrebujem'. Pa še interneta ni imel. Je rekel, 'tukaj, kjer sem, imam ves svet.

Vaše nagrajene zgodbe so nadaljevanje Kraljičinega lipicanca in Polnočne kukavice. Delujejo kot enovit literarni organizem s skoraj identično poetiko in sporočili? Že v knjigi Morsko dno pripoveduje iz 2004. so glavni literarni liki počlovečene živali, pripovedovalec, modri starec, pa razume njihovo govorico.

To je niz na isti način narejenih zgodb, po enem kalupu ...

... ki pa je »dolenčevski kalup«?

Ja, no, ne vem, če je moj. Saj že posnemam koga, Andersena si jemljem za vzor in ga ne bom mogel nikoli doseči. Moji vzori nekoč so bili tudi Anton Ingolič pa France Bevk, Tone Seliškar in *Tri kraljeve opice*, ki so zame ena najlepših knjig. Kakih petnajstkrat sem jo prebral, na vsaki dve leti berem De La Marea in njegove opice, ki potujejo v čudežno deželo svojih prednikov.

Eden redkih ste v slovenski literaturi, ki znate pisati hkrati za odrasle in mla-

dino. Je to programsko? Ciljna publika vas menda ne zanima preveč?

To je delno programsko. Držim se enega pravila in procesa zadnja leta, ko pišem pravljice. Umestim jih v današnji prostor. Niso abstraktne pravljice, ki se dogajajo med princi in princesami, ampak so neposredno povezane z današnjim dogajanjem v današnjem svetu. Ker sem že prej pisal satirična dela, sem zdaj iz teh pravlji ustvaril dvoplastnost – zgornja plast je za otroke, spodnja ali ozadje pa za odrasle. To je tako kot pri Andersenu, ki je bil socialni pisatelj pravlji, Oscar Wilde socialno-političen, da ne govorim o Swiftovem Guliverju, ki je čista satira in velja pri nas za otroško literaturo, čeprav ni. Otrokom in odraslim mora literatura nekaj povedati. Nikoli nisem bil avantgardist, da bi delal larpurlartiščno. Tudi ekologija je pogosta tema v moji literaturi.

Nilski konj iz Hipopotamije v nagrajeni knjigi naleti na »tropsko solato pred termalnim zdraviliščem«. Lampugo iz Lampeduze zebe v Tržaškem zalivu, ki mu grozijo plinski terminali. Spoštljiv, skoraj aktivistični odnos do narave imate. Celo Lučka Kajfež Bogataj nastopa v zgodbi?

Gre mi zares pri tem. Te terminale sem moral vključiti in morje, ki se bo ohladilo ali ogrelo, vsekakor pa posvinjalo. Tudi brancin Fonda je resničen.

Antologijski, subtilni zgodbi o minevanju sta uvodni – Kdo si, muc? in Pogrešanje.

Navezal sem ju na prijatelja Mileta, Miljenka Licula, ki je umrl. Jadrala sva skupaj in ko se je divji maček pojavil pri moji hiši in se mi drgnil ob nogo, čeprav se ponavadi nikoli ne dotikajo ljudi, se mi je čisto udomačil. Nikoli prej nisem bil pozoren na mačke, le hranil sem jih. Drugače sem bolj pasjeljubec, a po tem črnem mačku sem se jim bolj pri-

bližal. Hotel sem otrokom napisati, kaj pomeni, ko nekoga pogrešaš, ko nekdo izgine, ki si se nanj navezal. Vzporedil sem prijatelja, ki je odšel, in mačka, ki je izginil.

Vaš slog je racionalen, umerjen. Osupljivo preprost v bistvu.

Pravljica, pa tudi proza, mora biti preprosta. Preprosto pa ni tako lahko pisati, ne sme biti preveč metafor, bralcu mora besedilo teči. A hvala bogu se ne zaveda, da je avtor precej časa porabil, da je prišel do preprostosti. Ne preproščine. Ampak to imam v sebi, nisem kompliciran človek, rad poenostavim stvari, da lažje tečejo.

Spodbude od zunaj, iz »družbene stvarnosti«, so za vas važne. Vdor politično aktualnega v literaturo je lahko nevaren? Niste izolirani, čeprav ste samotnej?

Preveč ne, a časopise berem redno, tudi revije, vse mogoče. In zgodbe o živalih črpam iz časopisov. Morda se bo zdelo to komu goljufivo, a zdaj imam recimo v delu bavarsko kravo Yvonne, ki je pobegnila. Zgodba se mi zdi genialna za pravljico. Iščem samo še način, kako bom to povedal.

V slogu ezopovsko, lafontainovskih basni z antropomorfnimi živalmi pišete. Živalske zgodbe so prilike o sodobni človeški družbi.

So basni, res. Imam jih rad. Kot tudi otroške knjige še zmeraj rad berem. V eni od knjig imam bikca Alberta, ki sem ga božal tukaj blizu, od malega. Pri dveh letih so ga zaklali in iz njegovega zrezka sem naredil spiritistično seanso. Veliko zgodb je iz mojega doživljanja, nekaj pa jih pobere iz časopisov. Tudi kita, ki je priplaval v London po Temzi in tam od stresa poginil. Ali vrana v Postojni, ki je napadala šolarje. To je vse iz sodobnega, zdajšnjega dogajanja.

Začeli ste pri Mladini – zgodnja dela ste objavljali skupaj z Dimitrijem Ruplom (Peto nadstropje trinadstropne hiše, 1972) in s Slavkom Preglom (Razkošje v glavi. Nenavadna Slovenija, 1974). Za današnje pojme nenavadne španovije?

To me ne zanima več. Pišem izključno sam. S Slavcem Preglom sva pisala vsak svoje zgodbe, on *Razkošje v glavi*, jaz *Nenavadno Slovenijo*. To so bile moje novinarske zgodbe iz *Mladine*, ki pa so bile fantastične, čisto moje izmišljotine. Novinarstvo sem pustil, ker mi je bilo pretežko pisati iz tedna v teden. Nagnil sem se v literaturo, s tem da novinarske izkušnje še zmeraj včasih uporabim. Ko sem kot reporter kdaj kam šel, sem doživel recimo ljudožerce.

Medije torej ne jemljete kot kugo današnjega časa, kot nekateri vaši slavni pisateljski kolegi?

Res nas mediji razburjajo, a ker je politična situacija tako surova z nami, mislim, da je prav, da jo mediji na surov način razkrivajo. Če so politiki z nami surovi, naj bodo tudi novinarji taki do politikov. Četudi bralci, državljani kdaj dobimo po glavi, je prav, smo vsaj obveščeni, kaj se dogaja. Zato novinarstvo še zmeraj zelo cenim. In nič nimam proti surovemu novinarstvu. Če ne bi bilo medijev, ne bi vedeli, kako so nam ukradli državo. Politično satiro občasno pritaknem v svoje zgodbe. Mora biti.

Ko greste na vaše otoke, vas vzamejo za svojega vsi ribiči in potapljači. Ta prilagodljivost, sposobnost v vsakem okolju navezati najpristnejše stike z ljudmi, je vaša posebnost?

Z vsakim grem pit. Bohinjce imajo za zaprte in težke, pa sem šel v gostilne, kamor ne hodijo vikendaši, ampak domačini, in sem se z njimi za šankom zapletel. V Stari Fužini Pri Ančki je 'parlament', z vikendaši se malo družim. Tudi ko sem bil na tovorni ladji Ljutomer v Afriki kot

gost, sem šel pit z mornarji. Do Angole smo šli. Na dalmatinskih otokih sem bil takoj prijatelj z vsemi ribiči. Moj oče je bil odvetnik in se je tudi spoprijateljil z vsakim. Mama je bila tudi pravnica, zelo eksaktna človeka sta bila. Jaz nisem, jaz sem fantast.

Po drugi strani pa ste precej asocijalni, ne hodite med otroke po šolah, nimate javnih branj, pa vas verjetno zelo vabijo?

Vabili so me na šole. Ne ljubi se mi z otroki ukvarjati. Tudi ne pišem pravljic zaradi otrok, ampak zaradi literarne zvrsti same, ki mi leži. Celo malo se bojim otrok. Ne znam ravnati z njimi. Nikoli nisem rinil v otroke z buc, buc ali pomanjševalnicami. To me ni nikoli zanimalo. Niti pri mojem lastnem sinu ne.

Enkrat samkrat sem šel na šolo, ker me je prijateljica Bohinjka nagovorila. Bil je 70 otrok, vprašanja pa standardna, naučena. Nič novega ne moreš povedati na vprašanja kot 'zakaj ste začeli pisat?'. Ne ljubi se mi vse to.

Zakaj za mladino danes lahko izide karkoli?

Knjig za otroke toliko izide na leto, da se sprašujem, ali se to morda ne splača. Zgleda, da se založnikom splača tudi 'šoder' tiskati, ker starši nimajo pojma o tem, kaj je otroška literatura. Knjižnice pa tudi vse odkupijo. Naslovi in slikanice so atraktivni, povedo in dajo pa nič. A založbam se očitno splača, avtorjem pa tudi. Za tako knjigo namreč ne dobiš bistveno manj kot za roman, ki ga pišeš celo leto.

Založbe Mladika se vseskozi držite?

Tudi desetnico sem dobil pri Mladiki za *Letečo ladjo*. Generacijsko, tradicionalno se držim Mladike. Saj bi lahko šel tudi na Mladinsko knjigo, a sem zvest človek.

Vsako leto izdate eno knjigo, ste očitno v kondiciji?

Discipline nimam, mogoče imam kondicijo. Nimam 'zicledra', zato že deset let pišem odrasli roman za Beletrino. Ne gre mi, kratke zgodbe pa so kot pesem in mi ni treba sedeti dolgo. Za eno zgodbo na treh straneh potrebujem kak teden. Enkrat na leto sestavim tenko knjižico. Prav dosti se mi ne ljubi pisat, špehov pa ne moreš pisati za otroke.

Kako pa je z Dolenjci, Gorjanci in vampirji? Ste jih čisto zapustili? Danes so vampirske sage strašno 'in'. Tudi po vaši knjigi je bil posnet film.

Zdaj sem drugje. Trideset let sem hodil na Dolenjsko, v Pleterje. V samostanu sem pisal. S Petrom Božičem sva bila večkrat skupaj. Vampirja sem zvečinoma tam napisal. Čudi me, da film Vincija V. Anžlovarja, ki je dober, ni doživel večjega odziva. Pri nas sem bil prvi, ki sem o tem pisal. Cankar je imel vedomce v eni črtici. Hodil sem po Gorjancih in zdelo se mi je, da paše v mojo poetiko vampirska žejja po ljubezni, večnem življenju in po zlu, ki ga to nosi. Še Milan Jesih mi je nekoč rekel, kaj se s temi vampirji bavim. Pa sem mu rekel, ali ne opazi, da je to poetika večnega življenja. Vampirizem je aktualen, pitje krvi je silno erotično. Zdaj pišem že deset let za odrasle roman *Golem iz Turna*, a ne gre mi, drugo sem vmes pisal. Prehudo nalogo sem si zadal, ki ji nisem bil več dorasel. Pri *Vampirju* sem imel trideset let. Zdaj sem zahteven, takrat sem bil spontan in sem v enem zamahu napisal. Golem je židovski Frankenstein.

Kako pa se razumete s slovenskimi pisateljskimi skupami, recimo z novorevijaši?

V nobeni grupi nisem bil nikoli. Z novorevijaši sem se družil do leta 1993, potem pa so zašli preveč v desno, k Janši, in sem se jim odrekel. Edino z Nikom

Grafenauerjem se družim. Ko so bile grupe kot Oho, ki jih je Taras Kermauner porival naprej, sem jaz pisal klasično zgodbo. Ni me maral, ignoriral me je, kar mu nisem niti zameril. On je avantgardo porival naprej, vključno z Ruplom, mene pa kot zgodbarja, ki piše tradicionalno, kritika ni marala. Brali pa so me. Niso me zatolkli, ker sem imel druge družbe – arhitekta, dizajnerja, oldtimerje.

Ste bili na dalmatinskih otokih po osamosvojitvi kaj drugače sprejeti?

Nobene sence ni. Lahko prideš v spor s hrvaško državo, z njenim uradnikom, z ljudmi pa ne. Vse je isto, kot je bilo. Nobenega nasprotovanja ne čutim.

Ste bolj pristaš »avtomatske pisave«?

Nisem polagal dosti pozornosti jeziku do zadnjih let. Zgolj orodje mi je bil. In so mi tudi očitali, da imam dosti površen jezik. O slogu nisem imel pojma, čeprav sem to študiral. V generaciji smo bili Rastko Močnik, Niko Grafenauer, Lado Kralj.

Nagrado Prešernovega sklada ste dobili za knjigo Pes iz Atlantide, ki je odrasla knjiga. Zakaj za mladinsko literaturo ni Prešernove?

Psa iz Atlantide sem hotel napisati za otroke – po vzoru Jacka Londona *Jerry z otokov*, o psu na Salomonovih otokih. Mislil sem, da bom napisal knjigo o psu na otoku Biševo za otroke, potem pa je ratala knjiga za odrasle. Čisto brez moje volje. Takoj bi dal Prešernovo tudi mladinskim avtorjem, saj je vendar enakovredna odrasli. *Pika Nogavička* bi si zaslužila Nobelovo nagrado. Krivično je. Imamo tudi avtorje, ki so samo mladinski. Pa saj tudi oblikovalci in prevajalci do nedavnega niso dobili Prešernove – do Gradišnika in Licula.

Melita Forstnerič Hajnšek

Večer, četrtek, 22. september 2011, str. 2